

RUSYA'NIN GERİ DÖNÜŞÜ MÜ?*

Vladimir Popov

Rusya'nın en orijinal karşılaştırmalı iktisatçılarından olan Vladimir Popov, 1954'te Moskova'da doğmuş ve 1976'da Moskova Devlet Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Başlangıçta Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada ekonomileri üzerinde uzmanlaşan ve perestroyka dönemi boyunca ilgisini SSCB'ye yöneltmiş olan Popov'un, Nikolai Şmelev'le birlikte Gorbaçov tarafından başlatılan reformlar üzerine yazdığı bir dizi metin, 1989'da The Turning Point (Dönüş Noktası) başlığıyla yayınlanmıştır. Ardından 1991'de From Plan to Market: The Soviet Economy in Transition (Plandan Piyasaya: Geçiş Döneminde Sovyet Ekonomisi) gelmiştir. Popov, çarpıcı bir şekilde yakın zamanda ağır bir iktisadi durgunluk olacağını önceden bilmiş, daralmanın Amerikan Bü-

*) NLR (II) 44, Mart-Nisan 2007.

yük Bunalımı'na yol açacağını tahmin etmiştir. Birçok serbest piyasa savunucusu, hızlı bir kapitalist mucize beklerken, Popov'un uyarısını fazla karamsar bularak reddetmiştir. Oysa gerçekte, ondaki karamsarlığın dahi yetersiz olduğu kanıtlanmıştır: Bir üçüncüyle küçülmek yerine, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) yüzde ellinin altına düşmüş ve ekonomik bunalım yaklaşık on yıl sürmüştür.

Popov, bakışlarını doğuya yöneltip 1999'da Manuel Montes'le birlikte The Asian Crisis Turns Global'ı (Asya Krizi Küreselleşiyor) yazmadan önce, 1990'lar boyunca, birçok ülkede -Almanya, Finlandiya, İtalya, Japonya, İsveç, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada- ders verip araştırma yapmıştır. 2000 tarihli, son derece önemli "Shock Therapy vs Gradualism: The End of the Debate" (Şok Terapi vs. Aşamalı Değişim: Bir Tartışmanın Sonu) makalesi, Popov'un temkinli analizleri, sağlam deneysel bilgisi ve güçlü karşılaştırmalı yaklaşımını yeniden gözler önüne sermektedir. Bu makalede, eski Sovyetler Birliği, Orta ve Doğu Avrupa'da gerçekleştirilen piyasa reformlarının sonuçları, Çin ve Vietnam'da yaşananlarla beraber değerlendirilmiştir. Popov'a göre bu ülkelerin müteakip geleceklerindeki değişimi liberalleşmenin ne hızı ne de derecesi açıklamaktadır; aksine, bunlar var olan koşullardan, gelişmenin derecesi ve kurumların gücünden türer.

Popov'un 2002 tarihli Three Drops of Water (Üç Su Damlası) kitabı, PRC'nin geçmişini tarihsel bir bakış açısıyla ele alarak Rus siyaseti ve kültüründe kökleşmiş olan Çin fobisine karşı koymanın yollarını inceler. Kısa bir süre önce yayınlanan bir makalesinde Popov, Çin'in kalkınmasının 'Mao dönemindeki kazanımlarla' birlikte, binlerce yıllık kurumsal devamlılığa da bağlı olduğunu tartışır. Çin'in gelişim hamlesinin her şeyden önce Batı'dan ziyade yerli bir ekonomik modele bağlı olduğunu ifade eden Popov, kışkırtıcı bir tablo çizmektedir: "Eğer bu yorum doğruysa, bir sonraki başarıyla kalkınmayı yakalayacak geniş bölgeler Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki İslam ülkeleri ile Kuzey Asya olacak ve Latin Amerika, Sahra altı Afrika ülkeleri ve Rusya geride kalacaktır."

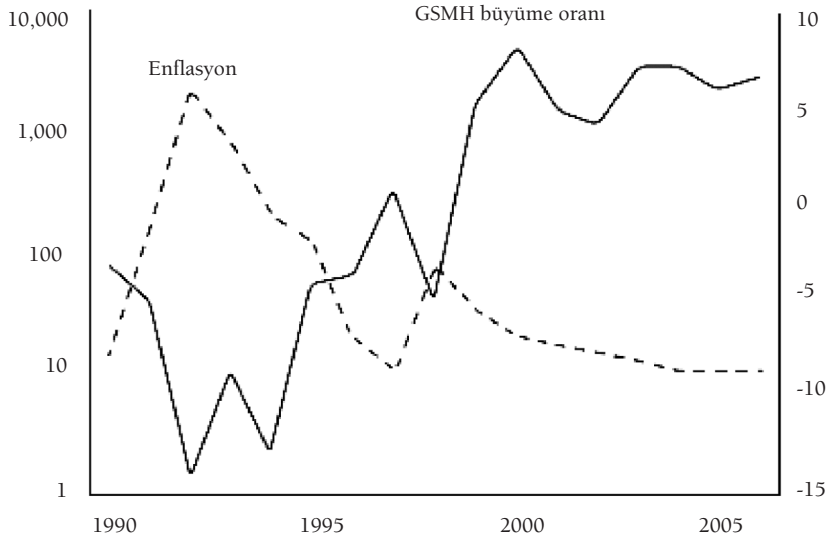
* * *

2008 ilkbaharında, Rusya'nın yeni bir başkanı ve parlamentosu olacak. Putin'in popülerliği son derece yüksek olsa da (eğer seçimler yarın yapılsa, anketlere göre ilk turdaki oyların yüzde elliden fazlasıyla alacağı söyleniyor), anayasa onu üçüncü bir dönem daha başkan olmaktan men ediyor. Basında onun yerine geçen adaylar hak-

kında birçok tartışma oldu (en çok ismi geçen kişi, başbakan yardımcısı Dimitri Medvedev), ama Putin'in kendi yerine geçecek olan adayı kendisinin belirleyeceğine dair herhangi bir şüphe söz konusu değil. Putin'in hâkim partinin lideri, hükümetin başı ya da her ikisi olarak kalması dahi mümkün. Bu yüzden, iktidarın devredilmesi yumuşak olmalı ve mevcut rejimin devamlılığını sağlamalı. Buna rağmen, Putin'in halefine devredeceği Rusya'nın bugünkü toplumsal ve ekonomik zenginliği, ona zor bir gündem hediye edecek bir miktar soruna işaret etmektedir.

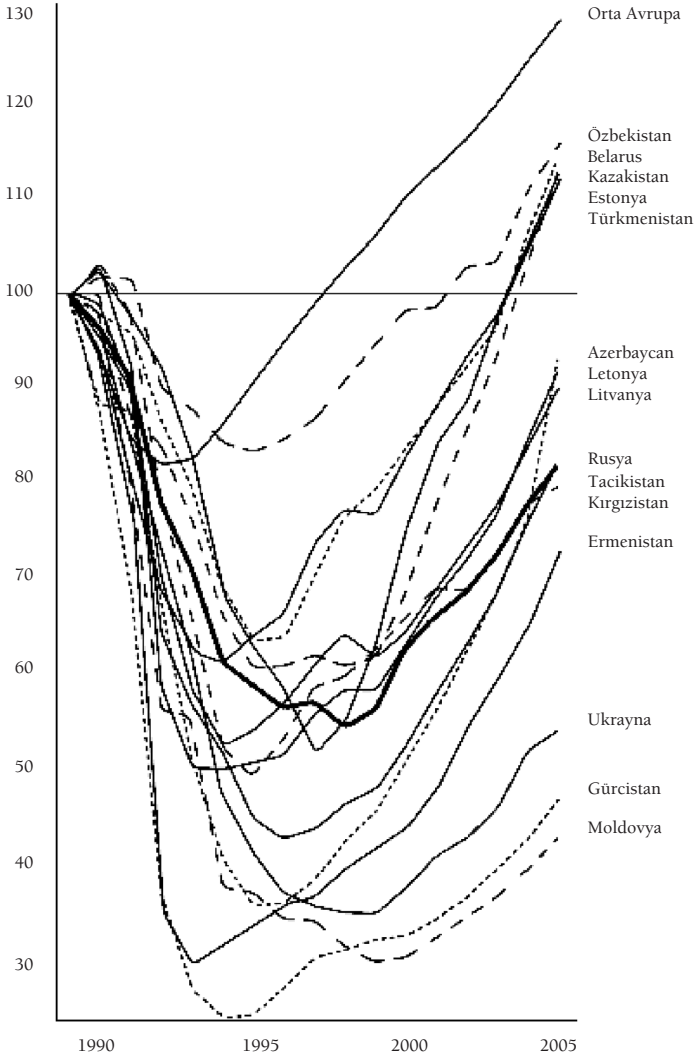
Rus ekonomisi, 1989-1998 yılları arasında üretiminin yüzde 45'ini yitirmesinin ardından 1999'dan itibaren gelişmeye başladı: GSYH o yıl yüzde 6, 2000'de yüzde 10 ve 2001-2006'da 4-7 arttı. Bu artışın esas itici gücü, 1998'de rublenin değer yitirmesi ve ardından bütün dünyada yükselen petrol ve gaz fiyatlarıydı (Şekil 1); ama Putin en azından bu gelişmeyi bozmamakla övünebilir. Enflasyon, Ağustos 1998'deki para krizi ve rublenin devalüasyonu ile birlikte gelen yüzde 84'ten, 2004-2006 arasında yüzde 10-12'ye düşmüştür.

Şekil 1: Rusya'daki GSYH Büyüme Oranı ve Enflasyon, 1990-2005 (yüzde)

Enflasyon rakamları soldaki logaritmik ölçekte ilintilidir, Aralık'tan Aralık'a: 2006 rakamları tahminidir. *Kaynak:* RosStat.

Şekil 2: Eski Sovyet Ülkeleri Ekonomilerindeki GSYH Değişimi

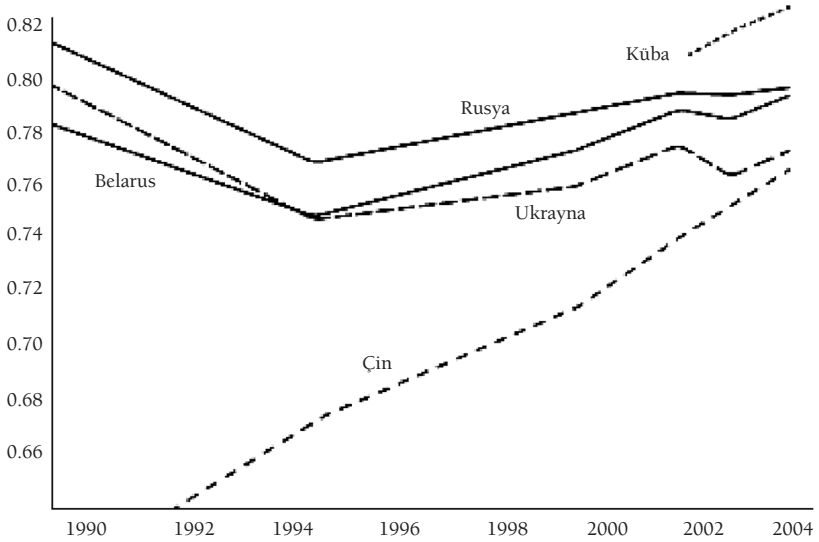
1989 = % 100. Kaynak: EBRD, *Transition Report*, çeşitli yıllar.

Yine de, karşılaştırmalı olarak Rusya'nın performansı çok fazla etkileyici değildi. Diğer birçok eski Sovyet ülkesi (Azerbaycan, Belarus, Estonya, Kazakistan, Letonya, Litvanya, Türkmenistan, Özbekistan ve bazı hesaplamalara göre Ermenistan) 2006 yılı itibariyle üretim miktarı açısından iktisadi durgunluktan önceki (1989) seviyelerine eriştiler, hatta bu seviyeyi geçtiler. Buna karşın Rusya'nın

GSYH'si 1989 seviyesinin henüz sadece yüzde 85'ine eşitti (Şekil 2). Rusya'nın İnsani Gelişimi Endeksi (sadece kişi başına düşen GSYH'yi değil, ayrıca ortalama ömür süresi ve eğitim seviyesini de dikkate alır) hâlâ SSCB'den ve hatta Küba'dan daha düşüktür; Küba'da ortalama ömür süresi 77 yıl iken, Rusya'da bu rakam 65'tir. Ortalama 72 yıllık ömrü olan Çin, Rusya'nın İnsani Gelişimi Endeksi oranlarına hızla yaklaşmaktadır (Şekil 3).

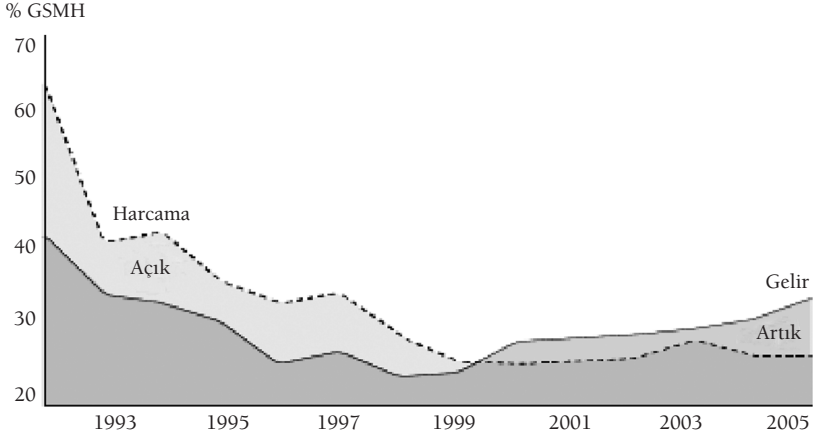
Ancak bugün Rusya'da, en azından sallantılı 1990'lara kıyasla daha çok istikrar gözleniyor. Hükümetin bütçe dengesi, hesap açığından sermaye fazlasına döndü, devlet gelirleri ve harcamaları payındaki düşüş durdu (Şekil 4), hükümet borcu -iç ve dış- azaldı (Şekil 5) ve yabancı kambiyo rezervleri 2006 yılının sonunda 250 trilyon doların üzerine çıktı (Şekil 6). 2004 yılında, hükümet yakıt ihracından gelebilecek kazancı biriktirmek adına İstikrar Fonu adında bir fon kurmuştu; 2006 yazında bu fonda 80 trilyon doların üzerinde para bulunuyordu. Birçok analist küresel yakıt fiyatlarındaki artışa işaret etti, bu yüzden 2000 yılıyla karşılaştırıldığında, 2001-2006 yılları arasında gözlenmiş olan yavaşlamadan ziyade, ekonomik büyümenin hızlanabileceği beklenebilirdi.

Şekil 3: BM İnsani Gelişim Endeksi, 1990-2002

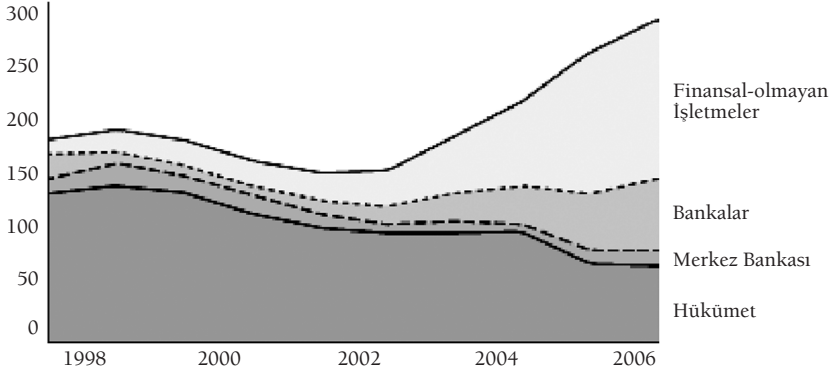
Kaynak: UNDP, İnsan Gelişimi Raporu, 2006.

Şekil 4: Rus Hükümeti Gelir ve Giderleri

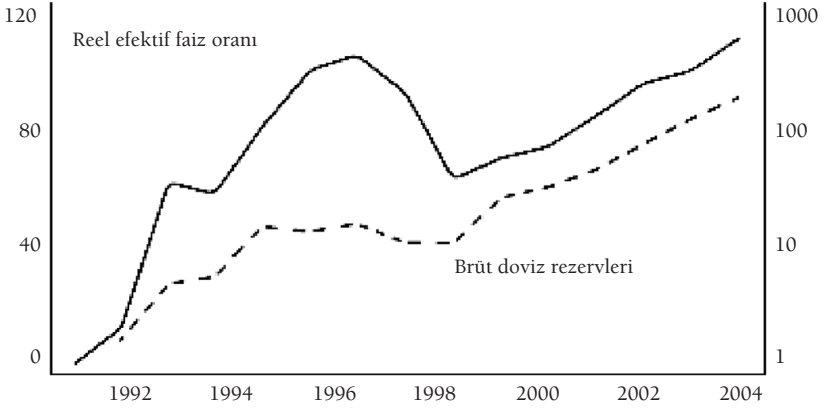
Kaynak: RosStat ve Rusya Maliye Bakanlığı.

Şekil 5: Rusya'nın Dış Borcu (milyon dolar)

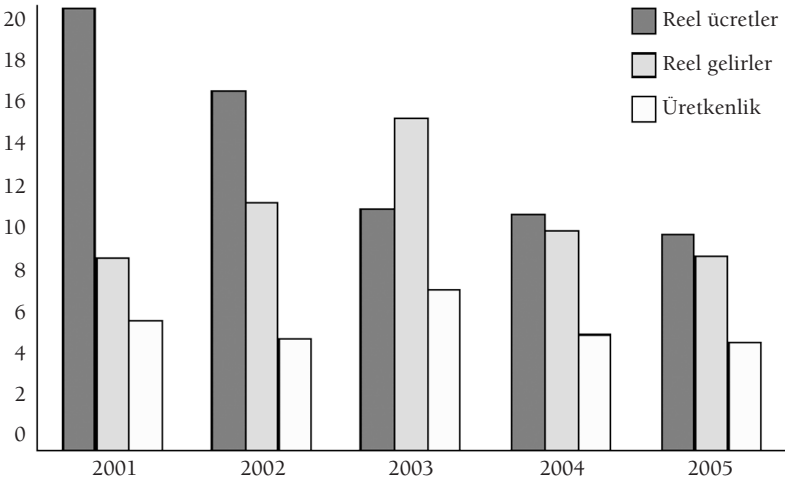
Merkez Bankası borcu IMF'ye olan hükümet borcunu da içerir (2006 rakamları tahmini). Kaynak: Rusya Merkez Bankası.

Şekil 6: Reel Efektif Faiz Oranları ve Brüt Yabancı Döviz Rezervleri

Reel efektif faiz oranları sol tarafta belirtilmiştir. Aralık 1995 = % 100. Brüt yabancı döviz rezervleri ise logaritmik olarak sağda gösterilmiştir. Rakamlar altın rezervleri de dahil olmak üzere milyar doları ifade eder. *Kaynak:* Rusya Merkez Bankası.

Şekil 7: Yıllık Maaş Artış Oranları, Gelir ve Üretkenlik (yüzde)

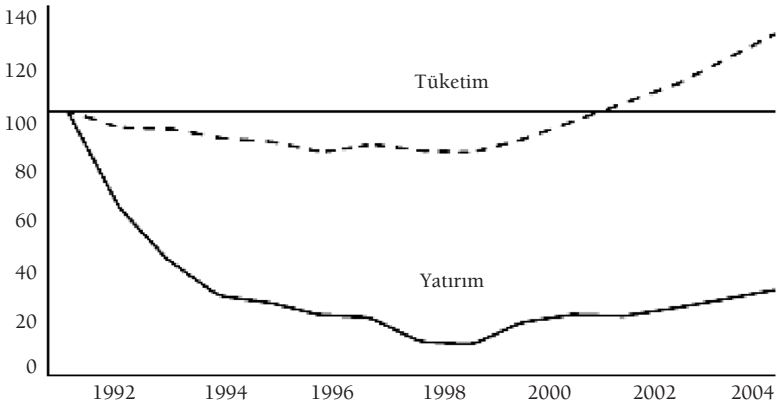
Kaynak: RosStat

2001-2006 arasındaki büyümedeki yavaşlamanın sebebi döviz kurundaki aşırı artışı (Şekil 6) –Rusya'nın bir kez daha geliştirdiği tipik Hollanda hastalığı. Bu hastalık ilk kez 1995-1998 yılları arasın-

da ortaya çıkmış, Ağustos 1998 para krizine yol açmıştı. Şimdiyse sanki tarih tekerrür ediyor. İyimser olanlar 1998'in aksine, şu an Rusya'nın çok geniş yabancı kambiyo rezervlerine (250 trilyon doların üzerinde) sahip olduğunu söylüyorlar; ama karamsarlar, eğer petrol fiyatları düşer ve sermaye Temmuz-Ağustos 1998'de olduğu gibi, bir haftada 5 trilyon dolar gibi bir oranda uçup giderse, bu rezervlerin çok kısa sürede tükeneceğini belirtiyorlar. Gelecekteki bir devalüasyon, ya para krizi şeklini alacak ya da bir 'yavaş iniş' olacak, ancak eninde sonunda böyle bir gelişmenin meydana geleceğinden kimsenin kuşkusu yok gibi.

Bunun yanı sıra, halihazırdaki büyümenin somut temelleri yok: Son yıllarda ücretler ve kazançlar sistemli bir şekilde, üretkenlikten daha fazla artıyor (Şekil 7), öyle ki yatırım karşısında GSYH içindeki tüketimin payı artıyor. Bunun sonucu olarak, Rus kişisel ve kamusal tüketimi iktisadi durgunluk dönemi öncesindeki seviyeyi çoktan aşarken, yatırım oranları SSCB'nin son yılında olduğundan hâlâ yüzde 40 aşağıda (Şekil 8). Rusya'nın brüt birikimi fazla-GSYH'nin yüzde 30'undan fazlası-, ancak bunlar da kişisel sermayenin dışarı sızması veya yabancı döviz rezervleri birikiminin dışarıya çıkmasıyla birlikte yok oldular; bu yüzden, brüt yatırım GSYH'nin yüzde 20'sinden daha az bir oranda.

Şekil 8: Yatırım ve Toplam Tüketimdeki Artışlar, 1991-2005

Hem özel hem de hükümete ait rakamları içermektedir. Kaynak: RosStat.

Mevcut büyümede başka bir önemli eksiklik daha vardır: Hükümet, 2000-2006 yılları arasında petrol ve gaz ihracından edindiği beklenmedik kazancı, zarar görmüş devlet kurumlarını onarmak, hukuk, güvenlik, eğitim ve sağlık gibi önemli kamusal hizmet gereksinimlerini yenilemek için kullanmayarak başarısız oldu. Bunun yerine vergi oranlarını azalttı, doğal kaynaklardan gelen kârın kişisel ve iş kazancı olarak birikmesine izin verdi ve bir bütçe fazlası biriktirdi. GSYH içindeki devlet harcamaları payı 1999'un hayli düşük seviyesinde kalarak aslında çok az arttı -SSCB'deki payın yarısından az (bkz. Şekil 4).

Toplumsal Eğilimler

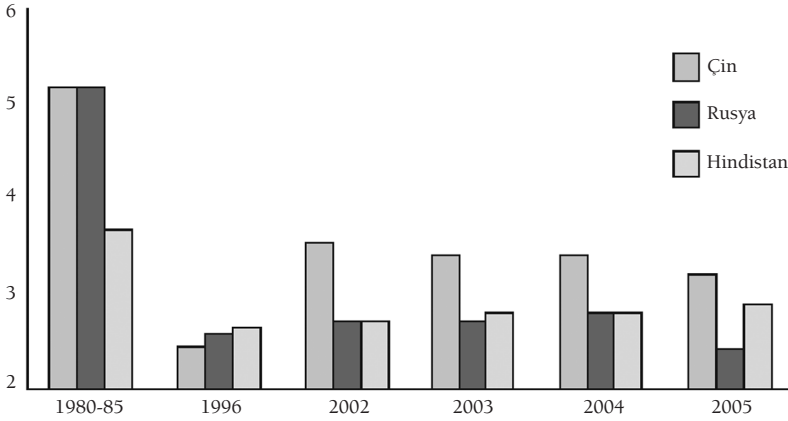
Önümüzdeki yıllarda yaşanacak kaçınılmaz ekonomik istikrarsızlığın, gelecek siyasal ve toplumsal gelişimlerin üzerinde önemli bir etkisi olacak. Ancak bu etki, muhtemelen en fazla devletin kurumsal kapasitesine ilişkin dinamikler üzerinde görülecektir. Güçlü ve etkin bir devlet, ne olursa olsun kuralları ve düzenlemelerini uygulama gücüne sahip olan devlettir. Suç ve cinayet oranları ile kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, devlet kurumlarının gücünün doğal ölçütleridir. Güçlü devletler daha çok ya da az demokratik olabilirler: 100.000 kişi başına 2 cinayetin düştüğü Çin ve Avrupa ülkeleri, 100.000 kişi başına 25-30 cinayetin düştüğü Rusya'dan daha güçlü bir devlete sahiptirler.

Devlet kavramı, kamu otoritesinin en az üç tekeli uygulamasını gerekli kılar: şiddet, vergi toplama ve para basma. Bu üç tekelin tamamı, 1990'lar boyunca Rusya'da o denli sarsılmış durumda ki, devletin varlığı baştan aşağı sorgulanır oldu. Hükümetin başarısızlığı, piyasanın başarısızlığından daha yaygın ve görünür bir hale geldi. 1998'de -para krizinden hemen önce- ödeme sistemi çökmeye eşikliydi: Takas anlaşmaları, toplam alım-satım işlemlerinin yüzde 50'sinden fazlasını oluşturuyordu ve işletmeler yapmaları gereken ödemelerini (ticaret, vergi ve maaş borçları) biriktiriyor; hükümete, ortaklarına ve çalışanlarına olan borçlarını erteliyorlardı. Ekim 1998'den sonra tekrar başlayan ekonomik büyümenin ardından, yapılması gereken ödemeler ve takas yoluyla alım satım işlemleri hızlıca ortadan kalktı, fakat eğer yetkililer sıkı bir paracı politikaya başvururlarsa bunların yeniden ortaya çıkmayacaklarının hiçbir garantisi yok.

Vergi tahsilatı, 1992-1998 yılları arasında çarpıcı bir şekilde düştükten sonra çok az yükseldi (Şekil 3), ancak bu vergilemeye daha

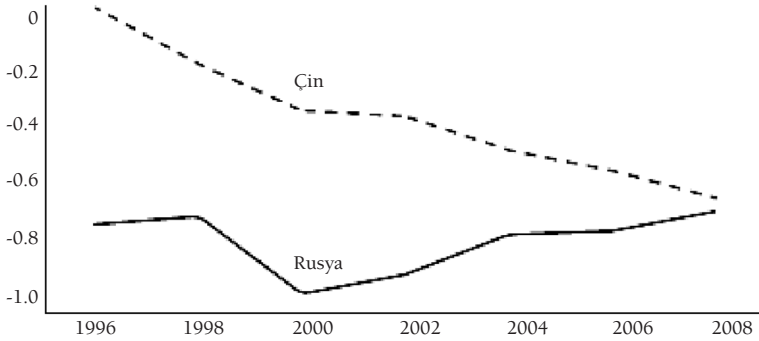
fazla riayet edilmesine değil, ekonomik büyümenin yeniden başlamasına bağlıdır. Son yıllarda hükümetin etkinliği artmadı: Yozlaşmanın farklı ölçütleri, hükümetin etkinliği ve hukukun üstünlüğü, doğasında kaçınılmaz bir şekilde öznel olmasına rağmen önemli gelişmeler kaydetmekte yetersiz kaldı. (Şekil 9-12). Düşük harcama seviyeleriyle, açıkça devletin yeterince kamu yararı sağlayamadığı anlamına gelmektedir.

Şekil 9: Yozlaşma Algısı Endeksleri, 1980-2005

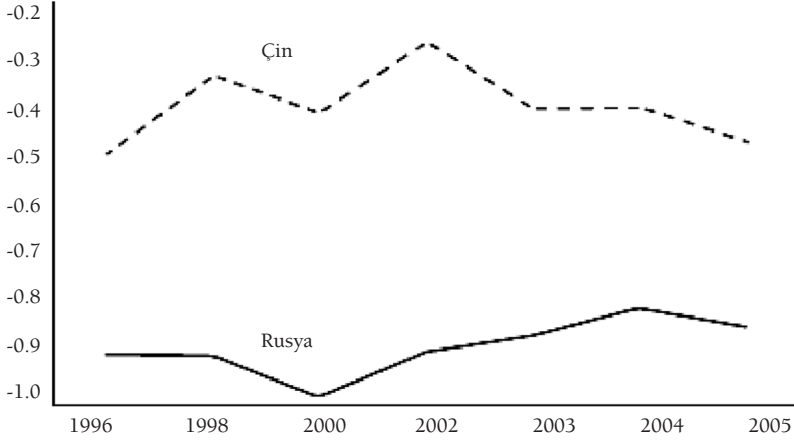
Kaynak: Transparency International.

Şekil 10: Dünya Bankası Yozlaşma Kontrolü Endeksi

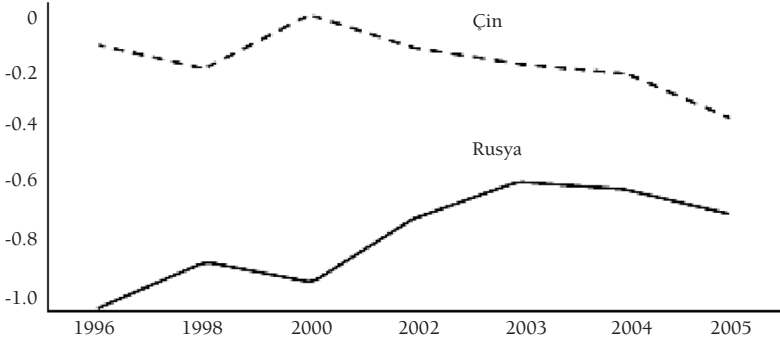
Kaynak: Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri veritabanı, 2007.

Şekil 11: Dünya Bankası Hukukun Üstünlüğü Endeksi

Kaynak: Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri veritabanı, 2007.

Şekil 12: Dünya Bankası Hükümet Etkinliği Endeksi

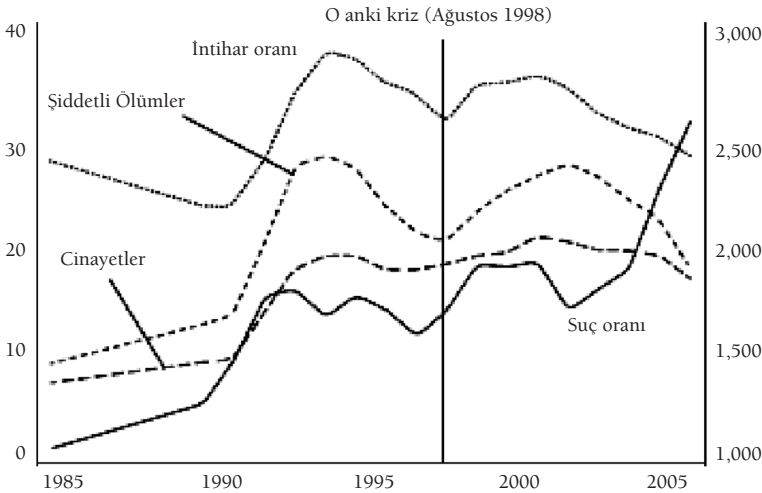
Kaynak: Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri veritabanı.

Fakat hepsinden kötüsü, Rus toplumunda suçun derecesi ve kapsamının hâlâ son derece yaygın olmasıdır. 1960'ların ortalarından itibaren Sovyetler Birliği'nde suç oranı yavaş yavaş artmaya başlamıştı, ancak SSCB'nin dağılmasından sonra benzeri görülmemiş derecede bir artış gerçekleşti –sadece birkaç yıl içinde suç ve cinayet oranları, dünyadaki en yüksek değerlere erişerek ya da on-

ları geçerek ikiye katlandı (Şekil 13).¹ 1990'ların ortasında cinayet oranı, Doğu ve Batı Avrupa'da, Kanada, Çin, Japonya, Mauritius Adası ve İsrail'de 100 bin kişi başına düşen cinayet sayısı 1-2 iken, Rusya'da bu rakam 30'un üzerindeydi. Sadece iki ülke (güvenilebilir istatistikleri olmayan savaşta zarar görmüş ülkeler hariç) daha yüksek cinayet oranlarına sahipti (Kuzey Afrika ve Kolombiya) ve Brezilya ile Meksika'daki oranlar Rusya'dan yüzde 50 daha azdı. Gelişmiş dünyada en yüksek cinayet oranına (100 bin kişi başına 6-7 cinayet) sahip Amerika Birleşik Devletleri bile, Rusya'yla karşılaştırıldığında sönük kalıyordu.

Şekil 13: Cinayet, Vahşice Ölüm, İntihar ve Suç Oranları (100 bin kişide)

Sol tarafta cinayet, vahşice öldürülme ve intihar oranları; sağ taraftaysa suç oranları gösterilmektedir. 2006 yılına ait rakamlar tahminidir. *Kaynak:* RosStat.

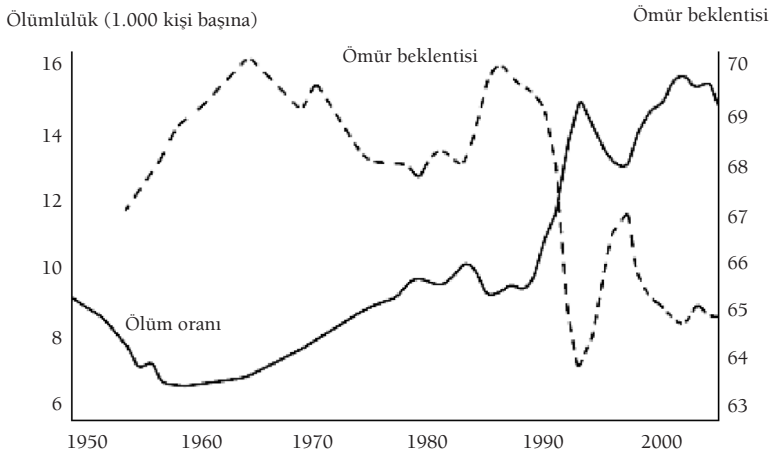
Cinayet oranları, 1990'larda Kolombiya'da olduğu gibi, 100 bin kişi başına 40-50 cinayete ulaştığında, ülke tam anlamıyla devlet

1) Suç istatistikleri, kayıtlı suçların çeşitliliğinden dolayı farklı ülkeler için karşılaştırılmaz niteliktedir. Ancak cinayetler hem suç hem de ölüm (demografik) istatistikleri tarafından oldukça kesin bir şekilde kayıt altına alınır. İlki değerine göre daha kısıtlıdır, çünkü sadece yasadışı cinayetleri kaydeder. Fakat demografik rakamlar 'yasal' olanlar da -idam cezası, savaş esnasındaki 'sivil kayıplar', anti-terörist ve diğer polis operasyonları-dahil olmak üzere bütün cinayetleri kapsar. Her iki oran da 1990'ların başında birdenbire yükselmiş ve son derece yüksek oranlara ulaşmıştır. İki gösterge seti arasındaki uçurum birinci ve ikinci Çeçen savaşı (1994-1996 ve 1999-2002) sırasında derinleşmiştir; bkz. Şekil 13.

otoritesinin çöküşüyle yüzleşir, kaos ve diktatörlüğe sürüklenir. 1990'larda suç oranında görülen eşi görülmemiş artış, şok edici - fakat cezalandırılmayan- tanınmış politikacı, işadami ve gazeteci cinayetleri, Rusya'nın kanun uygulayıcı organlarını ahlâki olarak iflas ettirmiş ve devleti şiddet üzerindeki tekeline kaybetmenin eşiğine getirmiştir.

Rusya'da dışsal sebeplerden dolayı ölüm oranı (kazalar, cinayet ve intiharlar) yirmi birinci yüzyılın başında 100 bin kişi başına 245 kişiye fırlamıştır. Bu, Dünya Sağlık Örgütü'nün 2002 yılında yaptığı hesaplara göre, kapsadığı 187 ülkedeki en yüksek orandır (bkz. Tablo 1). Bu oran bir yılda 1.000 kişiden 2.45 insanın ölümüne eşittir, ya da 65 yıl içinde 1,000 kişiden 159'u anlamına gelir, ki 65 yıl bugün Rusya'daki ortalama ömür süresidir. Başka bir açıdan bakıldığında, bu oranlar devam ettiği takdirde 2002'de doğmuş olan 6 Rus'tan 1'i 'doğal olmayan' bir sebeple ölecektir. Muhakkak ki, 1980'lerde Rusya, Ukrayna, Belarus, Letonya, Estonya, Moldova ve Kazakistan'daki cinayet, intihar ve kaza sonucu ölüm oranları, diğer eski Sovyet cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa ülkelerine oranla son derece yüksektir. Bununla birlikte, bu ülkelerin gelişme seviyeleri itibariyle diğer ülkelerle kıyaslanmaları çok zordur. 1990'larda bu oranlar dünyanın geri kalan bölgelerinde oldukça hızlı artmıştır.

Şekil 14: Ölüm Oranları ve Ortalama Ömür Beklentisi, 1950-2006

Kaynak: RosStat.

Tablo 1: Dışsal Sebeplerden Dolayı 100.000 Kişi Başına Düşen Ölüm Sayısı, 2002

	<i>Toplam</i>	<i>Kazalar</i>	<i>Intiharlar</i>	<i>Cinayetler</i>	<i>Diğer</i>
<i>Rusya</i>	245	158	41	33	11
<i>Sierra Leone</i>	215	148	10	50	7
<i>Burundi</i>	213	64	7	18	124
<i>Angola</i>	191	131	8	40	13
<i>Belarus</i>	172	120	38	13	0
<i>Estonya</i>	168	124	29	15	0
<i>Kazakistan</i>	157	100	37	20	0
<i>Ukrayna</i>	151	100	36	15	0
<i>Fildişi Sahili</i>	148	86	11	27	24
<i>Kolombiya</i>	134	36	6	72	19
<i>Nijer</i>	133	113	6	14	0

Son yıllarda yakalanan en önemli başarı, ekonomik gelişme ve siyasal istikrarla sağlanan toplumsal eğilimlerdeki gelişmedir: 2002'de en yüksek noktasına ulaşan cinayet oranı 2003-2006 arasında düşmüştür; 2001-2006 arasında intihar oranı azalmış (Şekil 13), ölüm oranının büyümesi 2004'te durmuş (Şekil 14), 1999'da 50 yıl gerileyen doğum oranı artmaya başlamış, evlilik oranı yükselmiş ve boşanma oranı düşmüştür. Diğer yandan, 2002-2006 arasında suç oranında yaşanan yaklaşık yüzde 60'lık artış, suçların daha iyi kaydedildiğine işaret etmektedir. Bu gelişmelerin oldukça marjinal olduğu ve sadece son iki ya da üç yıl içinde gerçekleştiği doğru olmakla birlikte, en azından önceden olmayan bir umut ışığı söz konusudur.

Devleti Yeniden İnşa Etmek mi?

1999'daki seçimlerde 'Yedinstvo', 'iktidar partisi'nin zaferi, her şeyin yanı sıra, yoksulların (para yardımı yapılan bölgeler) Primakov-Luzhkov bloğunda ('Otechestvo-Vsya Rossiya') güçlerini birleştiren zenginlere (bağışlayan bölgeler) karşı bir zaferiydi. Putin, mali federalizm kurallarını değiştirerek, yedi birleşmiş bölgeye vali atarak ve 89 bölgenin çıkarlarını temsil eden, Rus parlamentosunun en yüksek makamı olan Federasyon Konseyi'ni yeniden düzenleyerek çok güçlü bölgeleri sınırlandırmaya çalışmıştı. Putin, 1999'da bugün büyük ölçüde yenilmiş olan ayrılıkçılarla görüşmeyi reddede-

rek Çeçenistan'a ikinci bir savaş açtı. Ayrıca hukukun sınırları içinde kalarak oligarklara davalar açtı. Birçok işadamı vergi kaçırmak ve finansal entrikalardan dolayı suçlu bulundu; bazıları göç etti, diğerleriye tutuklandılar. Devlete ait olmayan tek televizyon kanalı, NTV, kapatıldı (hem tesadüfen hem de tamamen meşru sebeplerden dolayı 'oligark' Gusinsky, devlet malı Gazprom'a borcunu ödemeyi reddetti, görünen o ki, konuşma özgürlüğünün o kadar paraya değmeyeceğini düşünmüş olmalıydı). Mikhaıl Khodorkovsky sahtekârlıktan (yakıt kazançlarını dış ülkelere götürmek) hapse girdi ve şirketi Yukos'a hükümet el koydu; malları devlet hazinesine olan vergi borçları yerine haczedildi. Başka bir yakıt şirketi, Sibneft, Gazprom tarafından satın alındı ve devletin yakıt endüstrisindeki payı 2004'te yüzde 15'ten az iken, bir yıl sonra yüzde 30'un üzerine çıktı.

Ancak toplumsal göstergelerdeki gelişme hepsinden daha da önemli bir başarıdır. Eğer toplumsal eşitsizlik ve suçlar azalmazsa, ekonomik gelişme ve düşük enflasyon tek başına ülkenin dağılmasını engelleyemez. Eğer hukuku korumaz, yasalara daha kati suretle uyulmasını sağlamaz ve kayıt dışı ekonominin derecesini sınırlandırmazsa, iktidarı yukarıdan aşağıya düzenlemek ve merkezileştirmeyi yoğunlaştırmak devletin çöküşünü engelleyemeyebilir. Putin, sürekliliği olan bir düzen sağlamayı başaramadan eline çok fazla iktidara sahip olması nedeniyle eleştirilmekteydi. Ama şu anda ilk işaretleler, geçici olmaktan ziyade uzun erimli bir istikrara işaret ediyor muş gibi gözüküyor.

Putin'in popülerliği asıl olarak 1990 reformlarının yol açtığı devletin çöküşünü durdurma becerisiyle açıklanabilir. Toplumsal ve ulusal parçalanma tehlikesi diğer bütün problemleri gölgede bırakmış durumdadır. Rusya vatandaşlarının birçoğu Putin'i, oligarklar ve daha önemsiz girişimcilerle uğraşırken kullandığı ağır taktikler, Çeçenistan'daki 'temizlik' ve demokrasi ile ifade özgürlüğüne koyduğu kısıtlamalara rağmen affetmeye hazırdılar, çünkü bu uygulamaların hepsi, hukuk ve düzeni güçlendirmek ve 1990'lardaki bitmek bilmeyen anarşiyi engellemek adına yapılmıştır.

Şubat 2004 seçimleri arifesinde Ruslara yöneltilen anketlerde yeni başkandan öncelikle ve en çok ne bekledikleri sorulmuştu. Anket cevap verenlerin yüzde 58'i yeni başkandan Rusya'nın büyük ve saygı duyulan gücünü geri kazandırmasını, yüzde 48'i sıradan vatandaşların yararına makul bir gelir dağılımı sağlanmasını, yüzde 45'i

kanun ve düzenin güçlendirilmesini, yüzde 43'ü Çeçenistan'daki savaşın sona erdirilmesini, yüzde 41'i sıradan vatandaşın reformlar esnasında kaybettiği paranın iade edilmesini ve yüzde 39'u ekonomide devletin rolünün güçlendirilmesini istedi. 'Rusya'yı reform yoluna koyması' ve 'Batı ülkeleriyle yakın ilişkiler sürdürme politikasına devam etmesi' gibi öncelikler, sırasıyla sadece yüzde 11 ve yüzde 7 oy alacaktı. "Putin'in 'iktidar vekilleri' tarafından desteklenen zalim bir diktatörlük kurabileceğinden endişeleniyor musunuz?" sorusuna Haziran 2000'de, Putin ilk seçim zaferini kazanmadan önce yüzde 34 oranında kişi evet derken, Haziran 2004'te sadece yüzde 26'lık bir kesim hâlâ aynı görüşteydi. Sırasıyla yüzde 57 ve 67 ise böyle bir endişe duymadığını ifade etmişti.

Ihtimaller

Rusya nereye gidiyor? Belli ki, gelecek günler çok sayıda tehlike barındırıyor. Rublenin şu anki gerçek döviz kuru (yerli olanın dünya fiyatlarına oranı) çok yüksek. Ruble son beş yıldır da yükselmeyi sürdürüyor ve 2006 yılında 1998'deki kriz öncesi seviyesini aştı. Bu nedenle, küresel enerji fiyatlarındaki bir düşüş, geniş para rezervleri olmasına rağmen ülkede kolaylıkla yeni bir para krizi yaratabilir ve ekonomik canlanmayı kesintiye uğratabilir. Yerli yakıt ve enerji fiyatlarının dünya seviyesinden son derece düşük olması enerji tüketiminde savurganlığa yol açıyor; Rusya, GSYH'sine kıyasla dünyada en çok enerji kullanma oranına sahip ülkelerden birisi. Yakıt ve enerji fiyatlarının dünya seviyesine ulaştığı ya da yaklaştığı Doğu Avrupa ve birçok eski Sovyet ülkesinin aksine, Rus ekonomisinin yeniden yapılanması henüz tamamlanmaktan çok uzak. Rusya'nın son zamanlarda yapması gereken, rublenin değerini yavaşça düşürürken benzin, gaz ve elektriğin ülke içindeki fiyatlarını arttırmak, rublenin değerinin düşmesi nedeniyle üreticiler arasında oluşacak güçlü rekabet yardımıyla artan enerji fiyatından dolayı yaşadıkları zararları karşılamak olmalıydı. Ama bugün böyle bir politikanın henüz esamesi bile okunmuyor.

İkinci tehlike, hükümetin uzun süredir uygulamaya koyduğu gibi vergilerdeki (gelir vergisi, kurumlar vergisi ve birleşik toplumsal vergiler) hızlı düşüştür. IMF'nin Moskova bürosu dahil olmak üzere bu tür önlemlere eleştirel bakanlar, haklı biçimde, mevcut bütçe

artığının asıl olarak enerji kaynaklarının yüksek fiyatlarından kaynaklandığına ve dolayısıyla, eğer bu fiyatlar düştüğü takdirde hükümetin yeniden kendisini beş parasız bulabileceğine işaret ediyorlar. Üstelik neredeyse bütün devlet hizmetleri -sağlık, eğitim, savunma, hukuk ve güvenlik- özel sektör ekonomisinden çok daha kötü durumdayken vergileri düşürmek için doğru bir zaman değil.

Diğer tehlikelerse devam ediyor: yozlaşma, devlet aygıtının yetersizliği, derin toplumsal eşitsizlik. Ama Putin'in iktidara geçtiği yedi yıl önceki haline kıyasla Rusya, bugün çok daha iyi bir durumda. Rusya'nın şimdi her şeyden çok kanun ve düzeni güçlendirmeye ve devletin kurumsal kapasitesini onarmaya ihtiyacı var. Demokrasiye de ihtiyaç var, ama ancak daha sonra, hukukun üstünlüğünün sağlanmasının ardından. Tabii ki, liderliğin siyasal merkezileşme peşinde koşarken, herkesi yukarıdan aşağıya sıralamak ve vatandaşların huzur içinde yaşaması kisvesi altında muhalefeti ortadan kaldırma tehlikesi söz konusu. Bu daha önce Rusya'da yaşandı. Ama iki seçenektен daha az kötü olanı seçmek gerekiyor. Kanun ve düzeni güçlendirmek ancak merkezi bir sistemle mümkün. Merkezileşme gerçekleşmeden bunun sağlanma şansı yok, aksi takdirde sınırsız bir karmaşa ve kanunsuzluk hüküm sürecektir. Rusya'nın bugün yüz yüze geldiği seçim budur.

(Türkçesi: Ayşe Bilge Aknam)